

Саме сільськогосподарські підприємства ринкового типу зможуть за допомогою висококваліфікованих професійних кадрів, належної матеріально-технічної бази, інноваційних технологій розв'язати триєдине завдання концепції сталого розвитку, тобто організувати відтворення земельних ресурсів таким чином, щоби досягти збалансованого розвитку не лише економічних і соціальних завдань, а й забезпечити належний рівень життя сільських мешканців.

Бібліографія

1. Девуист Д. **Измерение и оценка устойчивого развития на локальном уровне** // Механізм регулювання економіки, економіка природокористування, економіка підприємництва та організації виробництва.-2002.-№1-2.- С.63-75.
2. Дейнеко Л.В., Хлобистов Є.В. **Сталість соціально-економічного розвитку за умов суспільних трансформацій** // Регіональна економіка.-2005.-№4.-С.22-29.
3. **Державна цільова програма розвитку українського села на період до 2015 року** // Економіка АПК.-2007.-№11.-С.3-57
4. Пахомов Ю. **Біфуркаційний стан світосистемного ядра напередодні зміни світових лідерів** // Економіка України.-2008.-№4.-С.4-14.

Рецензент: д.е.н., професор Євдокименко В.К.

УДК 338.48:379.85

ІСНУЮЧІ СИСТЕМИ КЛАСИФІКАЦІЇ РЕКРЕАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ ТА ЇХ ВДОСКОНАЛЕННЯ

С.М. ПИЛИПЕНКО

У статті розглянуто існування різних підходів до класифікації рекреаційних ресурсів. Запропоновано вдосконалити діючу систему класифікації з метою підвищення ефективності використання та відтворення рекреаційних ресурсів.

©С.М. Пилипенко - асистент Національного лісотехнічного університету України

In the article existence of different approaches is considered near classification of recreation resources. It is suggested to perfect the operating system of classification with the purpose of increase of efficiency of the use and re-creaty of recreation resources.

Ключові слова: рекреаційні ресурси, відтворення, класифікація

Розвиток економіки будь-якої країни визначається певною мірою наявністю та розташуванням на її території рекреаційних ресурсів. Тому їх облік, вивчення місцезнаходження та умов використання і відтворення має неабияке значення. Для виконання даного завдання рекреаційні ресурси слід класифікувати.

В економічній літературі зустрічається декілька методик класифікації рекреаційних ресурсів.

Так, Бейдик О.О. [1] у структурі рекреаційних ресурсів виділяє природно-географічні, природно-антропогенні, суспільно-історичні рекреаційні ресурси та суперточку-тур (можливість інтегрувати всі інші складові).

Дещо іншої точки зору притримуються Калитюк В.А. [2], Павлов В.І., Черчик А.В. [3], Домішній М.І., Нудельман М.С., Ткаченко К.К. та ін. [4], Фоменко Н.В. [5], які розрізняють природні, культурно-історичні та соціально-економічні рекреаційні ресурси.

Існуючі підходи до класифікації рекреаційних ресурсів мають надзвичайно важливе значення. Однак внаслідок їх розбіжності неможливо здійснити єдину правильну кількісну та якісну оцінку, визначити придатність та альтернативність використання, підвищити ефективність відтворення.

Основним завданням статті є вдосконалення системи класифікації рекреаційних ресурсів.

Рекреаційні ресурси призначені для використання з метою профілактики, лікування, оздоровлення людей та задоволення їх пізнавальних потреб на курортах, в курортних місцевостях, туристичних центрах та територіях. Вони допомагають людині відновити та розвинути свої фізичні та духовні сили, працездатність.

Узагальнюючи та систематизуючи існуючі дані щодо структури рекреаційних ресурсів, їх можна класифікувати на такі групи: природно-географічні, природно-антропогенні, суспільно-історичні, соціально-економічні.

Природно-географічні рекреаційні ресурси – це об'єкти та явища природного середовища, які, володіючи сприятливими для рекреаційної діяльності властивостями, залучені у сферу рекреації і туризму. Природно-географічні рекреаційні ресурси служать чи можуть служити матеріальною основою для організації відпочинку, туризму, лікування, оздоровлення. Життєвий цикл їх може бути довготривалим, короткотривалим, епізодичним. Вони є найбільш чутливими до здатності людини впливати на їх якість та життєздатність.

За значенням природно-географічні рекреаційні ресурси бувають традиційні, ексклюзивні, рідкісні, унікальні [1]. До природно-географічних рекреаційних ресурсів відносяться: кліматичні ресурси, лісові ресурси, водні ресурси, лікувальні мінеральні води та лікувальні грязі, рибальські та мисливські угіддя.

Клімат – це природно-географічний рекреаційний ресурс, який сприятливо впливає на здоров'я людини при правильній просторовій організації того чи іншого виду рекреаційної діяльності. Кліматичні характеристики повинні враховувати стан, температуру та вологість повітря, опади, сонячний режим, напрям та силу вітру. Тому важливою є класифікація сприятливих типів погод та періодів для організації різних видів рекреаційних занять.

Звичайно, оцінити ступінь сприятливості однієї і тієї ж погоди для організмів різних людей неможливо, однак визначити сприятливі кліматичні умови для певних рекреаційних цілей цілком реально. Так, В.І.Павлов та Л.М. Черчик [3], опрацювавши доробки багатьох науковців, визначили параметри показників сприятливих кліматичних умов для рекреаційних цілей. Середньодобова температура повітря при швидкості вітру 0-1 м/сек у літній період становить +15 – +20 С°, у зимовий – 0 – -25 С°, при швидкості вітру 2-3 м/сек – +15 – +23 С° та 0 – -15 С°, 4-5 м/сек – +20 – +26 С° та 0 – -10 С° у літній та зимовий період відповідно. Швидкість вітру у літній та зимовий періоди становить до 5 м/сек. У літній період час отримання оптимальної дози УФР складає 20-40 хв., період геліотерапії – 105-120 днів, тривалість купально-пляжного періоду – 60-90 днів. У зимовий період товщина снігового покриву дорівнює 10-40 см, тривалість періоду для занять зимовими видами спорту складає 45-60 днів.

Провідне місце серед природно-географічних рекреаційних ресурсів займають ліси, які класифікують на ліси рекреаційного призначення та ліси, які частково виконують рекреаційні функції [6]. Ліси рекреаційного призначення включають власне рекреаційні ліси та рекреаційні ліси в національних природних парках і ландшафтних заказниках.

Ліси, які частково виконують рекреаційні функції – водоохоронні, ґрунтоохоронні, захисні, експлуатаційні.

Власне рекреаційні ліси включають парки, лісопарки, зелені зони міст. Функція рекреаційного лісокористування тут є головною. Паркові рекреаційні ліси мають відповідно облаштовані до масового відпочинку території – густа та витривала стежково-доріжкова мережа, малі архітектурні форми. Лісопаркові території призначені для індивідуального відпочинку, де розвинуті лише прогулянкові маршрути.

Щодо природно-заповідних територій і об'єктів (заповідники, заказники, національні природні парки, дендропарки, цінні природні об'єкти, пам'ятки природи, пам'ятки садово-паркової культури), то тут рекреаційна діяльність можлива лише в таких місцях і в таких обсягах, що не призводить до знищення чи ушкодження цілісності даних територій та об'єктів.

При оцінці лісів і лісових територій для потреб рекреації основними показниками є лісистість, породний склад лісонасаджень, вікова структура, бонітет, різноманітність ландшафтів, рослинного покриву, його ярусність, фітонцидність, естетичність пейзажів, частота їх змінюваності, заболоченість територій, рельєф, наявність грибних та ягідних місць, водойм, наявність елементів рекреаційного благоустрою, дорожньо-транспортна доступність та ін.

Лісові ресурси використовуються у туризмі, спорті, при лікуванні, оздоровленні, у загальнооздоровчому відпочинку, любительських промислах.

Організація відпочинку в лісі відбувається у наступних формах:

- постійне, довготривале рекреаційне використання лісів з метою лікування, оздоровлення, відпочинку;

- постійне, короткотривале рекреаційне використання лісів з метою відпочинку;
- сезонне рекреаційне використання лісів з метою відпочинку;
- сезонне рекреаційне використання лісів з метою туризму;
- тимчасове, короточасне (1-2 доби) рекреаційне використання лісів для здійснення пікніків, прогулянок, любительських промислів.

Сьогодні в Україні екологічне значення лісів не менш важливіше, ніж економічне. Деревина, яку продукує ліс є дефіцитною, однак її можна замінити, а лісу як рекреаційному ресурсу заміни немає.

Не менш важливою складовою природно-географічних рекреаційних ресурсів є водні, які представлені озерами, ріками та морями, береги і пляжі яких використовуються для різних рекреаційних занять – відпочинку, спорту, туризму. Організуючи водні види відпочинку необхідно враховувати якість води. На сьогоднішній день якість води нормується. На велику кількість речовин штучного походження введені норми гранично допустимих концентрацій шкідливих речовин. Шкідливий вплив природних чинників на якість води викликає її підвищену кольоровість чи мутність, що в свою чергу перешкоджає рекреаційному водовикористанню – купанню, підводному плаванню і мисливству. Крім того, контролюється якість дна, пляжної смуги, естетичні властивості прилеглих до води територій.

Рекреаційне водовикористання є дуже важливим для людського організму. Адже купально-пляжний відпочинок, рибалка та водолікування допомагають людині відновити фізичні та духовні сили.

Ще однією вкрай важливою для рекреаційного використання групою природно-географічних ресурсів є мінеральні лікувальні води та лікувальні грязі. Мінеральні лікувальні води мають унікальні лікувальні властивості. Унікальність їх обумовлена основним іонно-соляним складом або підвищеним вмістом біологічно активних елементів і газів (As, Fe, Br, I, B, CO₂ і т. д.), радіоактивних елементів, високою температурою [3].

В Україні існує 79 джерел мінеральних вод, на базі яких може здійснюватися рекреаційна діяльність, і які охоплюють 109 ділянок. Експлуатаційні запаси мінеральних вод

складають 59,692 тис. м³ / добу, з яких використовується тільки 8,9 тис. м³, або 8,9%, а 54,4 тис. м³, або 91,1%, ще не використовуються [7].

При використанні мінеральних вод важливим є придатність того чи іншого виду мінеральної лікувальної води для конкретних хвороб. Тому необхідно знати хімічний склад води, її лікувальні властивості. Згідно з цим практика використання природних мінеральних вод у медицині виділяє такі їх бальнеологічні групи: мінеральні води, дія яких визначена іонним складом і мінералізацією; вуглекислі; сірководневі; залізисті; йодобромні; йодні; бромні; кременисті термальні; миш'якові; радонові; бористі [3].

Крім того, необхідно пам'ятати про технічні можливості використання мінеральних лікувальних вод. Для цього необхідно вести їх облік, що дозволить раціональніше і строго за призначенням їх використовувати профілакторіями, санаторіями та підприємствами з переробки та розливу мінвод.

Родовища лікувальних грязей (пелоїди) — це водойми, болота, грязеві сопки, які володіють сприятливими для грязеутворення умовами та покладами грязей, придатними для розробки в лікувальних цілях. Їх формування залежить від природних факторів. Розрізняють торфові, сапропелеві, мулові сульфідні та сопочні родовища лікувальних грязей. Як і мінеральні води грязеві родовища повинні обліковуватися. Використання їх здійснюється профілакторіями, санаторіями та для імпорту.

Другою групою рекреаційних ресурсів є природно-антропогенні, до складу яких входять об'єкти природного та антропогенного походження, які використовуються в рекреаційній діяльності. Об'єкти природного походження представлені національними природними парками, регіональними ландшафтними парками, природними і біосферними заповідниками, заповідними урочищами, заказниками, пам'ятками природи; об'єкти антропогенного походження включають: парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва, ботанічні сади, дендропарки, зоопарки, печерні міста, лісопарки, гідропарки, лукопарки.

Однією з основних ознак природно-антропогенних рекреаційних ресурсів є їх цінність. За ступенем цінності їх поділяють на ресурси міжнародного, загальнодержавного значення (для довготривалого відпочинку і туризму), регіонального значення (для довготривалого відпочинку і туризму, частково – короткотривалого), місцевого значення (для короткотривалого відпочинку і туризму вихідного дня, частково – довготривалого відпочинку і туризму на міжміських територіях). Природно-антропогенні рекреаційні ресурси характеризуються також привабливістю та пізнавальним потенціалом. Кожен споживач рекреаційних послуг сам для себе вирішує наскільки привабливий для нього той чи інший об'єкт в залежності від ступеня задоволення його потреб.

Ще одна група рекреаційних ресурсів – це суспільно-історичні, які представлені архітектурно-історичними, біосоціальними рекреаційними ресурсами та такими, що пов'язані з певними подіями. Рекреаційні ресурси даної групи мають пізнавальне значення та використовуються для задоволення духовних потреб населення.

Суспільно-історичні рекреаційні ресурси – це об'єкти та явища антропогенного походження, які володіють значно меншим порівняно з природними рекреаційними ресурсами життєвим циклом. Архітектурно-історичні ресурси включають споруди громадської, промислової, військової, культової архітектури, садово-паркового мистецтва, архітектурні монументи та скульптурні пам'ятники. Біосоціальні рекреаційні ресурси – це культурно-історичні рекреаційні ресурси, які пов'язані з життям (епізодом з життя) певної видатної особи (народженням, діяльністю, перебуванням, смертю чи загибеллю, похованням). Подійні рекреаційні ресурси представлені політичними, екологічними, економічними, військовими подіями, які вже відбулись.

Четверта група рекреаційних ресурсів – соціально-економічні. В рекреаційній діяльності їх участь є побічною. Включають вони трудові ресурси, що обслуговують рекреаційну сферу; матеріально-технічну базу рекреації, рекреаційну інфраструктуру, частину матеріального виробництва, яка забезпечує потреби рекреантів.

Матеріально-технічну базу рекреації становлять санаторії, пансіонати з лікуванням чи відпочинком, санаторії-

профілакторії, туристичні бази, табори відпочинку, туристичні готелі, мотелі, кемпінги, туристичні агентства, туристичні та спортивні клуби, приватні квартири, що здаються в оренду, транспортні фірми, які здійснюють перевезення рекреантів, навчальні заклади, які готують спеціалістів для рекреаційної сфери, підприємства, що виготовляють чи продають товари туристичного попиту та інше.

Важливою складовою соціально-економічних рекреаційних ресурсів є рекреаційна інфраструктура, яку представляють транспорт, зв'язок, енергопостачання, водопостачання, будівництво, підприємства торгівлі, громадського харчування, побутового обслуговування, культури, медичні заклади.

В завершення слід зазначити, що в Україні наявний надзвичайно потужний і унікальний рекреаційний потенціал, який необхідно вміло та раціонально використовувати, не порушуючи природного балансу. Запропонована система класифікації рекреаційних ресурсів розкриває всі їх особливості, дозволяє правильно здійснювати їх облік, правильно кількісно та якісно оцінювати їх. А завдяки цьому забезпечується підвищення ефективності використання рекреаційних ресурсів (шляхом пошуку нових напрямів споживання), їх збереження та відтворення.

Бібліографія

1. Бейдик О.О. **Рекреаційно-туристські ресурси України: Методологія та методика аналізу, термінологія, районування:** Монографія. — К.: Видавничо-поліграфічний центр “Київський університет”, 2001. — 395 с.
2. Калитюк В.А. **Рекреаційно-туристичний комплекс в умовах ринку.** — Львів, 1999. — 162 с.
3. Павлов В.І., Черчик Л.М. **Рекреаційний комплекс Волині: Теорія, практика, Перспективи:** Монографія. — Луцьк: Надстир'я, 1998. — 124 с.
4. **Карпатский рекреационный комплекс** / Под ред. М.И. Долишнего, М.С. Нудельмана, К.К. Ткаченка и др. — Киев: Наук. Думка, 1984. — 145 с.
5. tourlib.net/books_ukr/fomenko23.htm Фоменко Н.В.
6. Кронитис Я. **Охрана природы.** — Рига: Авотс, 1989. — 320 с.

7. Куценко В.І., Комарова О.А., Остафійчук Я.В. **Інфраструктура рекреаційної сфери: стан, проблеми та перспективи розвитку** // Екологія і ресурси: Збірник наукових праць. Український інститут дослідження навколишнього середовища і ресурсів. Вип. 5. – К.: УІНСІР РНБОУ, 2003. – с. 167-173.

Рецензент: д.е.н., професор В.І. Павлов

УДК 630*18

ЕКОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ЛІСІВ УКРАЇНИ

З.О. ТОЛЧАНОВА
Ю.В. КОСЯНЕЦЬ

Досліджено екологічні функції лісів. Проведено аналіз негативного впливу промисловості на стан лісів. Розроблено механізм покращання існуючого екологічного стану.

Investigational ecological functions of the forests. The analysis of negative influence of industry of Ukraine is conducted on the state of the forests. The ways of improvement of the existent ecological state are developed

Ключові слова: екологічні функції лісів, екологічні проблеми, промислове виробництво, загибель лісових насаджень

Ліс – легені всесвіту, невід’ємна частина навколишнього природного середовища. Ліси виконують найважливіші екологічні функції, такі як: поглинання вуглекислого газу та вироблення кисню, очищення повітря, водоохоронні, ґрунтозахисні, водорежуючі, рекреаційні та санітарно-гігієнічні. З давніх-давен ліс був і захисником і годувальником, як для людей, так і для інших живих організмів. Ліс – постачальник дуже цінних матеріалів (деревини, технічної сировини, продуктів харчування тощо), основний охоронець поверхні Землі від водної та вітрової

© З.О. Толчанова - старший викладач Національного університету водного господарства та природокористування

© Ю.В. Косянець - ст. 3 курсу ФМ Національного університету водного господарства та природокористування